

Ukrainan kieli politiikan välineenä

Ukrainan kieli on ollut merkittävässä asemassa Ukrainan kamppailussa oman suvereniteettinsa puolesta Venäjän vaikutusvaltaa vastaan. Ukrainalaisen identiteetin kannalta se on ymmärrettävää, sillä ukrainan kieli on kulkenut samaa matkaa itsenäisen valtiollisuuden kanssa vasta vuodesta 1991, eikä itsenäisyyden ensimmäisten 23 vuoden aikana kehitys ollut kovin tasaista. Ukrainan edellisen presidentin Petro Porošenkon aikana säädettiin ukrainan asemaa kohentanut kielilaki, mutta hänen *asevoimat, kieli, usko* -politiikkansa ei puhutellut kansaa laajasti. Nykyinen presidentti Volodymyr Zelenskyi on lähestynyt kielikysymystä pehmeämmin tinkimättä kuitenkaan ukrainan asemasta. Pääosin venäjänkielisestä Kryvyi Rihistä kotoisin oleva presidentti esiintyy luontevasti ja poikkeuksetta ukrainaksi, vaikka se ei ole hänen äidinkieltään. Presidentti Zelenskyi on jatkanut Ukrainan integroitumista länsiyhteisöön ja politiikkaa, joka määrittelee Venäjän vihamieliseksi valtioksi.

Kielilain lisäksi Ukrainassa on ollut käynnissä erilaisia kampanjoita ukrainan kielen edistämiseksi. Esimerkiksi ulkoministeriön *KyivNotKiev*-kampanja on vaikuttanut maan pääkaupungin translitterointiin englanninkielisessä kielenkäytössä. Kampanjan ansioksi voidaan lukea se, että ukrainan kieleen perustuva muotoilu *Kyiv* on saanut maailmalla jalansijaa venäjän kieleen perustuvalla muotoilulla *Kiev*. Facebookissa ylläpidetään listaa ukrainalaiseen muotoiluun siirtyneistä kansainvälisistä organisaatioista, mediataloista ja lentokentistä. Suomen kielessä venäjään perustuvaan *Kiev*-muotoiluunkin aika ajoin vielä törmää. Ainakin herkullinen Kiovan kana -ateria ansaitsisi useammin suomen kieleen vakiintuneen muotoilun, vaikka reseptin kerrotaankin olevan lähtöisin Venäjältä.

Omat kokemukseni Ukrainasta kertovat kielikysymyksen olevan laajasti ottaen kansalaisten arkihuolissa varsin toissijainen ongelma. Näkemystä tukee vuonna 2020 toteutettu Ilko Kutšeriv -säätöön mielipidetiedustelu, jonka mukaan lähes 80 prosentille kansasta kielikysymys ei ole tärkeimpien asioiden joukossa. Venäjän laittomasti itseensä liittämä Krim ja väliaikaisesti miehitetty osa Itä-Ukrainasta ovat olleet venäläistämisen kourissa. Niitä ei voida tarkastella samalla mittatikulla, eivätkä ne ole sisältyneet mielipidetiedusteluihin. Pääosa kansasta on sujuvan kaksikielistä ja kielenkäyttö mukautuu tilanteen mukaan. Kiovan katukuvassa pääkieli on kiistatta venäjä, mutta hallinnolliset ja valtiolliset yhteydet hoituvat poikkeuksetta ukrainaksi. Ukrainalaiset virkamiehet esiintyvät aina ukrainaksi, mutta keskenään saattavat käydä sisäiset keskustelunsa venäjäksi. Ukrainalais- tai venäläismielisyys ei vaikuta olevan sidottu kielenkäyttöön, vaikka sympatiaa suuntaan tai toiseen kielivalinnalla voidaan toki osoittaa. Ukrainan länsiosissa venäjää kuulee harvakseltaan, mutta on syytä huomioida niiden olleen venäjän kielen vaikutuksen alaisena muuta Ukrainaa huomattavasti lyhyemmän ajan, toisesta maailmansodasta Ukrainan itsenäistymiseen asti. Itäosissa

Ukrainan hallitsemilla alueilla ja Mustanmeren rannikolla venäjän kieli on hallitseva, mutta sekään ei tarkoita kansan olevan erityisen venäläismielistä. Venäjä on hallitseva kieli myös kaupungeissa maaseutuun verrattuna.

Kielikysymyksessä kansalaisten kannalta haasteellisin osa-alue on todennäköisesti koulujen opetuskielten määrittely. Kielilain ohella sitä määrittelee vuonna 2017 säädetty opetuslaki. Koulunkäynti muulla kuin omalla äidinkielellä voi olla vaikeaa. Viimeisin peruskoulujen opetuskieliä koskeva tilasto kertoo Ukrainan kouluissa 3,6 prosentissa olevan virallisesti opetuskielenä venäjä. Todennäköisesti luku on suurempi. Vaikka lain mukaan opetuskielenä tulisi olla ukraina, venäjänkielillä alueilla monet opettajat ovat jatkaneet venäjänkielistä opetustaan, mutta tämän todentaminen on vaikeaa. Yliopistoissa opetuskielenä on aina ukraina, mutta omien havaintojeni mukaan ainakin Kiovassa opiskelijat saattavat käytäväkeskusteluissa käyttää ongelmitta venäjää. Laki ei toteudu täysimääräisesti myöskään palvelualoilla, joilla palvelun tulisi alkaa aina ukrainaksi, mutta tilanteessa voidaan siirtyä muuhun kieleen, mikäli molemmat osapuolet sitä osaavat. Vain harvat ravintolat Kiovassa ovat valinneet tavan palvella ensisijaisesti ukrainaksi ja niidenkin kieli vaihtuu tarvittaessa nopeasti lennossa.

Ukrainalaisilla TV-kanavilla ukrainan kieli on selkeässä valta-asemassa venäjään nähden. Alkuvuonna näkyvyyttä sai Ukrainan päätös sulkea kolme venäläismielisen oligarkin hallinnassa olevaa tv-kanavaa, koska ne toistivat Venäjän propagandaa. Huomioitavaa tapauksessa on, että kanavat olivat ukrainankielisiä. Käytetyn kielen valinta TV-ohjelmien tuotannossa vaikuttaa vapaalta. Keskusteluohjelmissa haastateltava ja haastattelija saattavat puhua eri kieltä sen mukaan kumpi kieli on kullekin luontevampaa, eikä tilanne näyntydy ongelmana kenellekään. Ukrainan kenties suosituimman poliittisen keskusteluohjelman liettualaistaustainen isäntä Savik Šuster johtaa keskustelua venäjäksi. Internetissä suosituimpien uutisvustojen artikkelit julkaistaan monesti sekä ukrainaksi että venäjäksi.

Ukrainan kielen käyttö vaikuttaa siis kehittyvän voimistuvasti, eikä Venäjän propagandan mukaisille väitteille laajasta venäjänkielisten sortamisesta ole arkielämän pohjaa. Suvereenilla valtiolla on luonnollisesti oikeus määrittellä valtionkielensä, mutta vähemmistöt on viisasta ottaa huomioon. Varsinaisen venäjänkielisen vähemmistön määrittely on vaikeaa, sillä sellaisia venäjänkielisiä, jotka eivät osaa ukrainaa, on huomattavasti harvemmassa kuin molempia kieliä osaavia. Venäjänkieliselle ei ukrainan oppiminen ole ylivoimaista, joten usein kyseessä ovat myös tahto ja poliittiset näkemykset. Tässä mielessä Ukrainan kielikysymyksen vertaaminen Baltian maihin on ongelmallista. Venäjän lisäksi Ukrainan muutkin naapurimaat seuraavat sen kielipolitiikkaa, mutta niiden vähemmistöjen määrittely on venäjänkielisiä helpompaa. Unkarilaisvähemmistön kieli oikeudet ovat saaneet heijastumia ulkopolitiikkaan asti. Unkari on käyttänyt kielikysymystä Ukrainan länsi-integraation hidastajana Natoon liittyvissä kysymyksissä. Kielikysymys säilyy Ukrainassa politiikan välineenä.

Olli-Matti Mikkola

Kirjoittaja on väitellyt venäjän kielestä Turun yliopistosta vuonna 2014. Hän on työskennellyt 2019-2021 Suomen suurlähetystössä Kiovassa puolustusasiamiehen avustajana.